MONSTERS AS ALTERITY, DIVERSITY AND IMPERIAL POWER

Alexandru Ionașcu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: This study focuses on images of alterity in Pliny's Naturalis Historia, the 1st century encyclopaedia that comprises information on geography, peoples, zoology, medicine, astronomy, mathematics and it represented the pinnacle of knowledge during Antiquity and it was widely quoted during the Middle Ages. Pliny's encyclopaedia comprises thirty-seven and in the seventh book he writes about whole monstrous nations, what has been called the monstrous races, some of them dispersed in other parts of his book that deal with nations and settlements. In presenting races like headless-less men with eyes on their chests, called the blemmyes, Pliny shows us a type of alterity devoid of spirituality, fantastic as though it may be, placing the text within a tradition where monsters are wonders of nature meant not only to amuse readers, but, more important, to showcase nature's inexhaustible propensity for innumerable creations, variations of men, women, animals and everything in between.

Key words: alterity, encyclopaedia, monstrous races, secular, wonders of nature.

Introducere

În secolul I e.n., autorul roman Plinius (Gaius Plinius Secundus – 23-79) redactează o vastă enciclopedie în urma lecturării, conform propriilor sale cuvinte din dedicația către Flavius Vespasianus, a peste două de lucrări aparținând a o sută de autori, marea majoritate a acestor texte consultate fiind în prezent pierdute. Informațiile acoperă dintre cele mai diferite domenii, de al atmosfera terestră, cartografia Imperiului Roman, vietăți acvatice, botanică, pietre prețioase, tratamente pentru chelie și, în cartea a șaptea, care cuprinde informații despre antropologie și anatomie umană, fragmente despre ființe alteritare, atât ca aspect corporal, ci și ca organizare socială. Deși în enciclopedia sa în 37 de cărți acoperă aproape toată lumea cunoscută în acel moment de romani, Plinius nu a călătorit în locurile descrise, cu atât mai puțin în țări îndepărtate ca India și Etiopia. Acest articol va discuta despre ființele cu aspect monstruos din cartea a șaptea, care au fost interpretate prin diverse abordări și ideologii, de la conservatorismul filosofiei canonic-occidentale a lui Cătălin Avramescu la feminismul marxist al activistei Silvia Federici, și preluate de tradiția medievală și renascentistă.

1. Alteritatea plinian

În cartea a cincea din *Naturalis Historia*[1], Plinius Maior scrie că în partea inferioară a Africii trăiesc populații precum atlanții care nu se adresează după nume și visează diferit față de restul oamenilor; apoi, troglodiții locuiesc în peșteri și se hrănesc cu ,,carne de șarpe'', dar, și mai

[1] Plinius, *Naturalis Historia*. *Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate*. *Volumul I – Cosmologia. Geografia*, traducere de Ioana Costa și Tudor Dinu, ediție îngrijită, prefață și note de Ioana Costa, indice și note lingvistice de Tudor Dinu, Polirom, 2001.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

neobişnuit, nu posedă vorbirea articulată, ci comunică şuierând unii la alţii. Garamanţii din aceeaşi zonă cu cunosc căsătoria monogamă şi practică o sexualitate liberă (,,trăiesc în devălmăşie cu femeile lor''), gamfasanţii stau doar dezbrăcaţi, nu se pot implica în lupte armate şi nu interacţionează cu nimeni din afara comunităţii lor. Dar dacă în cazul unor populaţii precum garamanţii şi gamfasanţii alteritatea se poate explica prin diferenţe culturale, în paragraful 46 din aceeaşi carte sunt menţionaţe fiinţe care ies complet din lumea verosimilului: blemii nu au capete şi ochii le sunt plasaţi pe piept, la fel şi gura, himantopozii se deplasează târându-se, în timp ce despre satiri se menţionează că au uman doar chipul. Cu toate acestea, tonul folosit de Plinius Maior în descrierea acestor fiinţe pare a trăda scepticismul, autorul roman scriind despre blemi că ,,se povesteşte'', la fel şi despre atlanţi, anume că ,,dacă trebuie să credem ceea ce se povesteşte''. Însă, alături de aceste fiinţe hibrid, om animal, sau cu o anatomie cu lipsuri (precum regele cu un singur ochi în mijlocul frunţii), existăşi comunităţi a căror diferenţă se reduce la cultură, anume pamfagii omnivori, o comunitate de antropofagi care se hrănesc, evident, cu carne de om ş alteritatea culturală devine evidentă în fragmentul în care autorul latin scrie că ,,o parte dintre etiopieni'' au o dietă limitată doar la speciile de insecte precum lăcustele.Însă cele mai multe informaţii despre naţiuni monstruoase apar în cartea a şaptea din enciclopedia pliniană

La începutul cărţii a şaptea, Plinius Maior scrie că informaţiile sale vor avea în prim-plan omul, care pare a fi privilegiat de natură prin faptul că se află în vârful ierarhiei naturale şi domină celelalte specii de animale, însă hegemonia umană întâmpină şi obstacole şi nu este lipsită de anumite dezavantaje. În primul rând, enciclopedistul observă că oamenii, spre deosebire de animale, sunt lipsită de o îmbrăcăminte înnăscută, naşterea lor este urmată de o dezvoltare lentă deloc lipsită de suferinţă: omul, fiinţa din vârful ierarhiei naturale, îşi începe viaţa în neputinţa copilăriei. Spre deosebire de animale, a căror dezvoltare este rapidă, în cazul oamenilor, dificultăţile copilăriei şi timpul prelungit până la viaţa adultă li se adaugă, observă Plinius, şi imposibilitatea de-a învinge sau evita nenumăratele boli care îi chinuie, limite care adaugă un ton pesimist, cu accente antinataliste, la începutul cărţii a şaptea: ,,De aceea au existat mulţi care au socotit că lucrul cel mai bun este fie să nu te naşti, fie să mori cât mai repede.'' Tonul existenţialist continuă în acelaşi paragraf când sunt menţionate o serie de turpitudini umane, ca tristeţea, lăcomia, superstiţiile şi o aplecare spre diferite forme de exces prezente în toate părţile corpului. Omul este singura specie din rândul animalelor care îşi conştientizează moartea şi îşi imaginează o continuitate postmortem: ,,doar el se îngrijeşte de mormânt şi chiar de ceea ce va fi după el.'' Condiţia umană înseamnă o viaţă bântuită de fragilitate, presiunea fricilor şi a dorinţelor care culminează în răbufnirea furiei. Încheind deosebirile dintre om şi animale, Plinius Maior opinează că nu există o concordie între oameni: dacă animalele se aşteaptă la pericolele venite din partea celorlalte specii de animale, principalul pericol cu care se confruntă omul vine din partea celorlalţi oameni –,,Însă, pe Hercule, omului îi vin cele mai multe rele din partea omului.''

Înainte de-a prezenta fiinţele diferite, Plinius Maior pregăteşte cititorul scriind că va descrie tradiţii, a căror multiplicitate este la fel de greu de cuprins precum este numărul foarte mare de comunităţi umane, însă va prezenta descrierile unor populaţii care trăiesc ,,departe de mare'' şi deosebirile acestora vor provoca uimirea cititorilor care nu cunosc zonele cele mai îndepărtate. Pentru enciclopedistul latin, diversitatea este mare nu doar în privinţa culturilor şi între specii de animale, ci chiar şi doi oameni pot fi diferiţi: ,,...faptul că există atîtea graiuri, atîtea limbi, o asemenea varietate de dialecte, încît un străin aproape că nu este tot om în ochii unui alt străin.''(p.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

26) În paragraful următor, Plinius Maior îi prezintă pe vecinii nordici ai sciţilor, arimaspii, citându-l pe Herodot, care susţinea că arimaspii ciclopi se luptau cu grifonii (,,o specie de animale zburătoare'') pentru a le fura grifonilor aurul extras de ei din subteran. De asemenea, ni se mai aminteşte că există multe triburi care practică antropofagia. Dincolo de triburile sciţilor antropofagi, într-o vale dintr-un munte numit Imauus trăiesc oameni foarte rapizi, dar care au ,,talpa întoarsă înapoi şi interacţionează cu animalele sălbatice. Despre aceşti oameni, Plinius citează mărturia unui oficial din suita lui Alexandru cel Mare care susţinea că respectiva populaţie nu doar se amesteca printre animalele sălbatice, dar putea respira exclusiv în mediul propriu şi călătoria le era imposibilă. O altă sursă citată, Plinius scrie despre sauromaţi care pot trăi hrănindu-se doar ,, o dată la trei zile''. Un alt colportator este amintit pentru informaţia despre oamenii numiti psylli, ale căror corpuri secretau otravă menită a-i proteja împotriva şerpilor, însă foloseau această otravă şi pentru a testa fidelitatea soţiilor, şerpii ucigând copiii născuţi din adulter (p. 27). Oamenii ale căror corpuri secretau otravă au fost ucişi de nasamoni şi dincolo de nasamoni trăiesc androginii care fie au contact sexual folosind ambele sexe, fie, şi aici Plinius îl citează pe Aristotel, au ,,sânul drept de bărbat, iar cel stâng de femeie''. Alte surse greceşti citate de Plinius vorbesc de bărbaţi şi femei cu câte două pupile în fiecare ochi. Dar şi în cartea a şaptea din *Naturalis Historia,* Plinius menţionează populaţii care se deosebesc doar printr-o alteritate culturală: hirpii din apropierea Romei merg pe lemn ars fără a se arde şi sunt scutiţi de ,,serviciul militar şi de alte îndatoriri''.

Cele mai spectuculoase forme de alteritate se găsesc în locurile cele mai îndepărtate de centrul roman, anume în India. Aici, la marginile lumii cunoscute din secolul I e.n., enciclopedistul latin înfăţişează o lume cu vegetaţie imensă, precum copaci peste care nu pot fi trase săgeţi, semnificând măsura imensităţii acestor copaci, şi vegetaţie luxuriantă caracterizată prin capacitatea de-a ,,adăposti'' un număr foarte mare de oameni. Această vegetaţie poate susţine şi oameni cu talpa întoarsă şi cu opt degete la fiecare picior; în munţii din India trăiesc oameni cu cap de câine – cinocefali, care vor deveni faimoşi în naraţiunile medievale – şi ,,lătrat'' în loc de voce; o altă sursă greacă – un autor numit Ctesias – este citată de Plinius în legătură cu un trib ai cărui copii încărunţesc înainte de-a ajunge la vârsta adultă, apoi monocolii[2] şi sciapozii au un singur picior prin care se deplasează sărind sau la a cărui umbră se adăpostesc pe timp de caniculă. Întorcându-ne în urmă,în cartea a patra, sunt descrise populaţii fantastice formate din oameni numiţi hipopozi care au picioare de cal. Nu departe de sciapozi apar blemii ,,fără gât, care au ochii pe umeri''; în munţii orientali din India'', satirii sunt, alternativ, bipezi şi patrupezi, iar rapiditatea lor face ca doar satirii bătrâni şi bolnavi să poată fi capturaţi. Printre naţiunile nomade se află astomii, pe care Plinius Maior îi descrie, citându-l pe Megasthenes, ca pe nişte fiinţe fără gură care trăiesc fără hrană, ci doar cu mirosurile extrase din flori şi fructe. Homer este citat în legătură cu pigmeii care trăiesc în munţii cei mai îndepărtaţi din India şi se luptă cu cocorii. În privinţa pigmeilor, fiinţe de statură neobişnuit de mică, sunt citaţi clasicii: pentru Homer, pigmeii se luptă cu cocorii şi le distrug cuiburile, în timp ce Aristotel susţine că aceste fiinţe liliputane locuiesc în peşteri.

Urmează populaţii care ating vârste îndelungate, precum macrobii care trăiesc o sută patruzeci de ani şi o altă populaţie, conform unei altesurse a lui Plinius, care trăieşte o sută treizeci de ani şi nu cunoaşte bătrâneţea, murind ,,înfloareavârstei''.Sursele lui Plinius Maior, Crates din Pergam şi Ctesias, sunt unanime în denumirea data oamenilor longevivi – macrobi.(în greacă,

[2] Etimologia greacă *monos,* unul singur, şi *colon* – ,,membru, picior'', deci oameni cu un singur picior (p.29).

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

macros –„lung'' – şi *bios* – „viaţă''). Tot în India, sursele greceşti prezentate de Plinius vorbesc despre femei care nasc la vârsta de cinci ani şi mor la opt ani, oameni cu cozi stufoase şi alţii care se „acoperă în întregime cu propriile urechi''(aceştia apar şi încartea a patra şi sunt numiţi fanesieni). În privinţa populaţiilor feminine fantastice, în cartea a şasea ni se spune că un neam numit sauromaţii ginecocratumeni, din zonele locuite de sciţi,este condus de femeile războinice cunoscute drept amazoane, „ginecocratumeni'' însemnând chiar bărbaţi conduşi de femei (p. 178). Tot în aceeaşi carte a şasea enciclopedistul latin scrie că un general cartaginez numit Hanno că, în insulele Gorgade, trăiesc femei cu trupul acoperit de păr şi foarte nemiloase cu bărbaţii, care au scăpat cu viaţă „mulţumită iuţelii lor''.Plinius Maior îşi avertizează cititorii că nu garantează veridicitatea tipologiilor umane despre care scrie, susţinând că se bazează pe surse greceşti din motivul că istorii greci s-au ocupat mai multă vreme de acest tip de geografie.Sunt menţionate şipopulaţii care se remarcă printr-o longevitate ieşită din comun. Sursa Ctesias spune că panzii trăiesc două sute de anişi îşi încep tinereţea cu părul alb pentru ca la bătrâneţe părul panzilor să devină negru. Alte surse citate de Plinius susţin că în India trăiesc oameni cu cozi stufoase care îşi folosesc urechile pentru a se acoperi complet. Dacă lăsăm în urmă alteritatea din zone îndepărtate ca India şi Etiopia, Plinius Maior scrie despre „trăsături umane'' date ca sigur şi menţionează naşteri monstruoase ce semnifică evenimente de rău augur: o sclavă naşte un şarpe şi rezultatul este declanşarea unui război (p. 31).

În exegeza clasică şi medievală, fiinţele neobişnuite descrise de Plinius Maior sunt cunoscute drept „rase monstruoase''[3] Cercetătoarea marxistă Silvia Federici, longevitatea raselor monstruoase în imaginarul occidental este relevantă pentru situaţia unor puteri occidentale aflate în zorii capitalismului şi pregătite pentru justificarea colonizării prin demonizarea alterităţii: „Ca urmare, nu e surprinzător faptul că <modelele etnografice> cu care au intrat europenii în <noua epocă a expansiunii> au fost ideile de <canibal>, <infidel>, <barbar> şi <rase monstruoase>[…]. Acestea au furnizat filtrul prin care misionarii şi conchistadorii au interpretat culturile, religiile şi obiceiurile sexuale ale popoarelor pe care le-au întîlnit.''[4] Despre demonizarea străinului, inclusiv prin apelul la rasele monstruoase de la marginile lumii, şi presupusa continuitate a unie civilizaţii iudeo-creştine, se va discuta mai departe. În cercetarea românească, primul care a scris despre rasele monstruase este Cătălin Avramescu, în lucrarea sa din 2003 *Filozoful crud. O istorie a canibalismului* [5] şi Corin Braga, în studiul *De la arhetip la anarhetip*, a trecut în revistă tipurile de monstruos şi schițează felul cum imaginarul antichității clasice este proiectat de conchistadorii spanioli asupra poparelor din Americi[6].

2. Marginile lumii

Dar cine sunt sursele pe care le citează Plinius, Ctesias și Megasthenes? Cei doi autori sunt primii învăţaţi europeni care oferă mărturii despre viața socială, economică și religioasă din India. Ctesias era medicul personal al regelui persan Artaxerxes II, iar Megasthenes a fost trimis ca emisar la curtea regelui indian Chandragupta (în greacă Sandrocottos), în orașul Palimbotra (Pataliputra), dar nu se știe dacă a făcut una sau mai multe călătorii în India. Între cei doi autori este o distanță de

[3] A se vedea John Block Friedman, *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought,* Syracuse University Press, 2000.
[4] Silvia Federici, *Caliban şi vrăjitoarea. Femeile, corpul şi acumularea primitivă*, Bucureşti, Hecate, 2016, p. 346.
[5] A se vedea *Filozoful crud. O istorie a canibalismului*, București, Editura Trei, 2016, pp. 106-116.
[6] Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip*, București, Polirom, 2006, a se vedea capitolul *Rasele monstruoase ale Evului Mediu*.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

un secol, Megasthenes trăind pe la sfârşitul secolului IV î.e.n.[7] Megasthenes este primul autor occidental care a vizitat India (mai exact, valea Gangelui) şi, pe baza informaţiilor obţinute în oraşul Pataliputra, capitala lui Chandragupta (321-297 î.e.n.), şi-a scris textul în patru cărţi, primul studiu observaţional despre India din literatura greacă, numita *Indica*. Din această carte s-au păstrat doar unele fragmente, dar acestea cuprind informaţii despre credinţele brahmanilor, organizarea socială, fauna şi clima din valea Gangelui.[8] Deşi este primul european care a călătorit în India şi s-a întâlnit cu un monarh local, datele pe care le avem sunt puţine, A.B. Bosworth plasează prezenţa sa la curtea lui Chandragupta în jurul intervalului 319-318 î.e.n. şi crede că şi-a scris *Indica* în jurul anului 310 î.e.n., o perioadă când campania lui Alexandru cel Mare din India fascina puternic.[9] În ediția românească din 1971 a *Geografiei* lui Strabon, traducătoarea Felicia Vanț-Ștef plasa prezența lui Megasthenes în capitala lui Chandragupta (numit de greci Sandracottos) în intervalul 303-292 î.e.n.

În cartea a doua din *Geografia* sa, Strabon scrie că istoriile celor care au scris despre India nu sunt deloc demne de încredere și îl include, printre alții, pe Megasthenes: ,,Toți istoriografii care au scris despre India au fost, în ansamblul lor, niște mincinoși înrăiți, dar mai presus decât alții așa s-a dovedit Deimachos, iar după el Megasthenes, Onesicritos și Nearchos, precum și alții asemenea lor, care sînt niște buimaci.''[10] Strabonrespinge detaliile etnologice oferite de Megasthenes în cartea sa numită *Indica* (lucrare ce s-a păstrat fragmentar)și îl acuză că a alunecat în basme în mărturiile despre locuitorii din India în care a scris despre existența unor oameni numiți de Strabon ,,gură-lipsă'', cei cunoscuți lui Plinius ca astomi, ființe ,,fără-nări'', cu un singur ochi (monocolii lui Plinius) sau cei cu labele întoarse. În aceeași logică, Strabon respinge, în cartea a XV-a, existența unor ființe monstruoase precum oamenii care își folosesc urechile pe post de așternut (numiți erotoceți de către Strabon), la fel cum respinge şi existenţa celorlalte fiinţe monstruoase din catalogul lui Megasthenes: ,,Poveşti asemănătoare înşiră şi despre erotocleți sau clăpăugi, despre sălbatici și monștri.''[11] Tot lui Megasthenes îi reproșează drept ficțiune faptul că a reactualizat tema homerică a pigmeilor care se luptă cu cocorii și i-a descris pe pigmei drept niște oameni neverosimil de mici.

Trebuie menţionat că fragmentele din textul lui Megasthenes despre India au fost colectate şi organizate într-un volum de către filologul german E.A. Schwanbeck în 1846 şi publicate în engleză de J.W. McCrindle în 1877. În introducerea volumului în engleză[12],McCrindle scrie că vechii greci credeau că India este o parte a Etiopiei şi confundând cele douăţări, cultura din Grecia veche proiecta rase fabuloase de oameni şi animale în ambele zone: McCrindle menţionează, într-o notă de subsol, că autorul Ctesias îi numea pe indieni cu numele de etiopieni şi deosbirea celor două naţiuni are loc după ce Alexandru Macedon a cucerit nordul Indiei şi armata sa a sporit cunoştiinţele despre India, cele două state nemai fiind confundate. (McCrindle, 1877:4). Confuzia Indiei cu Etiopia din perioada Antichităţii este menţionată şi de Rudolf Wittkower, care identifica sursa

[7] Truesdell S. Brown, *The Reliability of Megasthenes, The American Journal of Philology*, No.1 (1955), pp. 18-33.
[8] Duane W. Roller, *The Encyclopedia of Ancient History*, First Edition. Edited by Roger S. Baignall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine and Sabine R. Huebner, Blackwell Publishing Ltd., 2013, pp. 4414-4415.
[9] A.B. Bosworth, *The Historical Setting of Megasthenes' Indica,Classical Philology*, Vol. 91, No. 2 (Apr., 1996), p 121.
[10] Strabon, *Geografia*, 3 vol., studiu introductiv, traducere, notițe introductive, note și indice Felicia Vanț-Ștef, vol 1, 2.1.9, p. 243.
[11]Strabon, *Geografia,* vol. 3, 15.1. p. 348.
[12] J.W.McCrindle, *Ancient India As Described By Megasthenes And Arrian*. *London: Trübner& Co, 1877.*

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

confuziei în *Odiseea* lui Homer, cel care împărţea Etiopia în două ţări distincte aflate la capătul lumii – o parte în zona unde răsare soarele cealaltă în zona unde apune – şi demonstra că geografiile din Evul Mediu prezentau cele două ţări drept vecine sau le inversau locurile.[13]Cum se poate observa, Wittkower infirmă că expediţia lui Alexandru Macedon ar fi rezolvat problema distincţiei între India şi Etiopia şi afirmă că Alexandru Macedon a fost însoţit de o serie de oameni de ştiinţă care aveau ca sarcină să cerceteze locurile prin care trecea oastea macedoneană. Însă imaginea lui Alexandru Macedon ca un mecena al ştiinţelor Antichităţii a fost pusă la îndoială de cercetarea recentă. (vezi articol)

Articolul lung al lui Rudolf Wittkower este orientat şi asupra influenţelor artistice hinduse care ar fi forjat percepţia grecilor despre India, dar afirmă că majoritatea naraţiunilor despre fiinţe monstruoase aveau original iterare (Wittkower 1942:164). Teza lui Wittkower, desi atractivă, este discutabilă, anume că diplomatul Megasthenes s-a inspirat din eposurile indiene, ale căror poveşti fantastice despre oameni cu urechi lungi sau care dorm în urechile lor le-ar fi aflat în urm adiscuţiilor cu preoţii brahmani. Wittkower citează paragraful din Strabon (15.1.57) drept susţinere că Megasthenes ar fi confirmat că o parte din cunoştinţele sale despre asemenea fiinţe fabuloase proveneau din discuţiile cu brahmanii. Într-adevăr, Strabon scrie că oamenii sălbatici nu au putut fi aduşi la curtea lui Sandracottus (Chandragupta) deoarece au refuzat mâncarea şi au murit, dar nu trebuie uitat căStrabon desconsideră aceste episoade şi le citează doar pentru a le respinge. În linie cu abordările sale demitizante, dar, în acelaşi timp. greu de dovedit, Wittkower citează povestea cu furnicile care săpau după aur şi îi găseşte baza în exploatările aurifere din Tibet şi Turkestanul de Est (în prezent, provincia Xinjiang din vestul Chinei continentale, locuită de uigurii musulmai), povestea pornind de la praful de aur adus la suprafaţă de marmote care îşi săpau adăposturile şi au fost observate de macedoneni.(Wittkower 1942:164). Oricum, lui Wittkower nu-i scapă atitudinea raţionalistă a lui Strabon, dar observă că geograful din Pont a depins de informaţiilelui Megasthenes şi a celorlalţi autori din vremea lui Alexandru Macedon (ale căror scrieri s-au pierdut în totalitate), motivul fiindcă, în vremea lui Strabon, adică începutul secolului I î.e.n., nu se mai puteau afla informaţii despre India. Într-adevăr, desi respinge episodul cu fiinţele monstruoase, Strabon preia informaţiile lui Megasthenes despre organizarea socială din nordul Indiei, despre fauna şi chiar date precise, precum faptul că pe suprafaţa unui râu numit Silas nu pluteşte nimic, scepticismul geografului din Pont determinându-l să conchidă că se limitează la simpla descriere obiectivă şi lasă detaliul suspect în seama ştiinţelor naturii.[14]

În secolul XX, informaţiile oferite de Megasthenes despre India se bucură de o receptare ambiguă, îi sunt appreciate descrierile geografice şi i se reproşează ficţiunea ierarhiilor sociale. R.C. Majumdar[15]pune la îndoială opiniile indologilor care consider că *Indica* lui Megasthenes prezintă cele mai de încredere informaţii despre India, bazându-se pe faptul că nici autorii din Antichitate nu credeau înveridicitatea descrierilor oferite de diplomatul grec (cum am văzut opiniile lui Strabon). Fără să acorde atenţie detaliilor despre fiinţe monstruoase[16], apreciază, înschimb, informaţiile lui

[13] Rudolf Wittkower, *Marvels of the East. A Study in the History of Monsters*, Journal of the Warburg and Courtland Studies, vol. 5 (1942), 159-197, p. 160.
[14] Strabon, *Geografia,* 15.1.38, p.338.
[15]R.C. Majumdar, *The Indika of Megasthenes, Journal of the American Oriental Society*, Vol. 78, No.4 (Oct.-Dec., 1958), pp.273-276.
[16] ”Leaving aside the incredible stories of fabulous races and wild animals […]”, p. 275.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

Megasthenes despre geografia Indiei şi descrierea insulei Taprobane (actualmente, Sri Lanka). Cu toate acestea, tocmai faptul că autorul grec oferă crezare existenţei, în teritoriile din nordul Indiei, a unor oameni şi animale cu atribute fantastice, R.C. Majumdar concluzionează că Megasthenes nu se poate lăuda cu mari capacităţi de judecată critică şi îi pune la îndoială mărturiile despre societatea indiană din secolul IV î.e.n. Opinia este justă şi o împărtăşim: cum ar putea cineva care scrie despre oameni cu gura lipsă sau cu un singur ochi să aibă capacitatea de-a înţelege sisteme sociale complicate? De altfel, R.C. Majumdar scrie că organizarea în caste, aşa le prezintă Strabon, nu se găseşte în literatura indiană a vremii (p.276).

Tot în anii ’50, Truesdell S. Brown publică două articole în care evaluează gradul de încredere din informaţiile lui Megasthenes despre India. Cercetătorul crede că este plauzibil ca Megasthenes să fi călătorit şi să fi văzut cel mai mult din nordul Indiei decât orice alt scriitor grec dinaintea sa.[17] Îi apreciată capacitatea de-a oferi descrieri geografice chiar şi când Megasthenes nu avea la dispoziţie surse greceşti precedente, dar când acestea existau, se limita să le copieze (Truesdell S. Brown 1955:22). Îi reproşează credulitatea prin încercarea de-a respecta versiuni ale unor autori cu autoritate precum Herodot: respinge ce scria Ctesias despre grifonii care apărau aur în favoarea versiunii herodotiene despre furnicile care săpau după aur. Dar apreciază faptul că Megasthenes era un bun observator şi îşi putea organiza informaţiile primite de la sursele din India; cu toate acestea, nu-l consideră istoric, ci îl caracterizează drept un jurnalist. Nu-l vede ca pe un istoric deoarece Megasthenes nu avea capacitatea de-a evalua mărturii contradictorii şi accepta cu uşurinţă detalii fantastice ale predecesorilor şi chiar încerca să le facă verosimile. (Truesdell S. Brown 1955:30). Cercetătorul apreciază mărturiile lui Megasthenes despre speciile de animale din India, dar îi taxează afirmaţiile despre cai cu un corn în frunte şi cap de cerb (una din originile animalului fantastic numit unicorn). Este şi mai critic cu fragmentele lui Megasthenes, păstrate la Elian, despre scorpioni şi şerpi cu aripi, activi doar noaptea şi a căror urină provoacă putrezirea în contact cu corpul uman (Truesdell S. Brown 1955:30). Şi mai important, cercetătorul american opinează că nu se poate cunoaşte cât de extinse erau cunoştinţele lingvistice ale traducătorilor lui Megasthenes, deci nu puteam aprecia în ce măsură a fost influenţaţ de cultură hindusă din acea perioadă (Truesdell S. Brown 1955:22). Prin urmare, opiniile lui Rudolf Wittkower despre posibile influenţe culturale hinduse în apariţia fiinţelor monstruoase criticate de Strabon nu se verifică.

A.B. Bosworth susţinea că Megasthenes a vizitat nordul Indiei înaintea apariţiei Imperiului Maurya, când Chandragupta era un conducător important, dar al unui regat mai restrâns, din valea Gangelui şi India consta într-o serie de mici regate şi entităţi statale de diverse tipuri, unele chiar autonome.[18] Textul lui Megasthenes este influenţat de propaganda promovată de apropiaţii lui Alexandru Macedon, dar s-a folosit de tradiţia unor cuceritori fictivi pentru a spori farmecul Indiei (A.B. Bosworth 1996:122-123). Cele şapte caste descrise de Megasthenes, deşi artificiale, reprezintă o analiză socială bazată pe observaţie dar trecută prin optica tradiţiei filosofice greceşti, cu terminologia specifică (A.B. Bosworth 1996:124).

În ciuda receptării sale pline de suspiciune şi ambiguitate, unele din informaţiile oferite de Megasthenes au fost confirmate în prezent, deşi confirmarea este indirectă. În fragmentele din cartea a XV-a din cadrul *Geografiei* lui Strabon, emisarul grec susţine că popoarele din India nu au

[17] Truesdell S. Brown, *The Reliability of Megasthenes, The American Journal of Philology*, No.1 (1955), pp. 18-33, p. 19.
[18] A.B. Bosworth, *The Historical Setting of Megasthenes' Indica,Classical Philology*, Vol. 91, No. 2 (Apr., 1996), p 113.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

lansat niciodată expediţii de cucerire şi nici nu a fost cucerite, cu excepţia campaniei lui Alexandru Macedon şi a unor cuceritori fictivi, creaţie a propagandei macedonene, Heracles şi Dionysos. Strabon redă opiniile lui Megasthenes astfel: ,,Neîncrederea noastră se potriveşte oarecum cu atitudinea lui Megasthenes, care ne recomandă să nu dăm crezare istoriilor vechi despre indieni, pentru că nici de la indieni nu a pornit vreo expediţie în afara hotarelor lor, dar nici din afară nu s-a organizat vreo campanie împotriva indienilor şi nici n-a ieşit biruitoare, cu excepţia expediţiei lui Heracles, a lui Dionysos şi a macedonenilor din vremurile de astăzi.''[19] În studiul care clasifică cele mai mari o sută de conflicte din istoria umanităţii în funcţie de pierderile umane produse, Matthew White observa că nu sunt cunoscute prea multe războaie de cucerire care să fi pornit din India şi chiar între graniţele Indiei sunt înregistrate „mai puţine masacre decât în alte părţi.'' Fără a-l cita pe Megasthenes, bibliotecarul pasionat de istorie pune această lipsă de interes pentru expansiune pe seamă izolării geografice şi a lipsei consemnărilor istorice până în secolul XI. Chiar şi când consemnările istorice se înmulţesc şi capătă un caracter sistematic, sunt consemnate puţine masacre şi după anul 1000 e.n. şi nicio expediţie a vreunui monarh din India pentru cucerirea vecinilor. Lipsa Indiei, spre deosebire de alte naţiuni şi puteri imperiale, dintr-o istorie care descrie cele mai devastatoare o sută de conflicte în face pe bibliotecarul american să conchidă că tradiţiile şi cultura indiană sunt predispuse spre pace: ,,astfel, cultura indiană ni se înfăţişează într-o lumină neobişnuit de inofensivă.''[20]

Cealaltă sursă pentru informaţiile lui Plinius Maior despre rasele monstruoase este un medic grec din secolul 5 î.e.n. numit Ctesias din Cnidos. Nu se ştiu multe detalii despre viaţa sa, însă eforturile de cercetare şi puţinele detalii din fragmentele din scrierile sale transmise de alţi autori au schiţat o biografie elementară: astfel, Ctesias s-a născut cândva după jumătatea secolului 5 î.e.n. în oraşul Cnidos din Asia Mică.[21] Spre sfârşitul secolului 5 î.e.n. este adus în Imperiul Persan pentru a servi drept medic pentru familia regală.[22] Deşi, conform lui Diodor din Sicilia, Ctesias ar fi petrecut şaptesprezece ani în Persia (unii istorici cred că a petrecut şapte ani) şi se acceptă că a părăsit imperiul persan în intervalul 398-397 î.e.n., dar nu se ştie când a ajuns la curtea regelui Artaxerxes II (404 î.e.n. – 358 î.e.n). [23] În prefaţa sa entuziastă, Andrew Nichols, cel care traduce fragmentele lui Ctesias în ediţia recentă din 2011, afirmă că informaţiile oferite de medicul grec au confirmat concepţiile anterioare care plasau India la capătul lumii cunoscute şi au contribuit la modelarea imaginii greceşti despre India până la campania lui Alexandru Macedon.[24] Textul lui Ctesias nu a supravieţuit integral, în forma sa originară, ci fragmente au fost păstrate în scrierile unor diverşi autori, partea cea mai extinsă fiind păstrată în *Bibliotheca* lui Fotie I (cca. 810 – cca. 893), patriarhul bizantin al Constantinopolului, despre care Rudolf Wittkower scria că avea o predilecţie pentru tărâmuri fantastice şi fiinţe neobişnuite mult mai mare decât medicul grec (Wittkower 1942:160). Wittkower nu este singurul care oferă această evaluare, J. M. Bigwood observa că interesul pentru fiinţe bizare şi locuri fantastice a ascuns posibilele informaţii oferite de

[19] Strabon, *Geografia,* vol. III, p. 316, 15. 1. 6.
[20] Matthew White, *Marea carte a inumanităţii. O istorie a ororilor în 100 de episoade*, Bucureşti, Humanitas, 2015, citatul provine de la p. 666; pentru discuţiile despre lipsa expediţiilor de cucerire pornite din India, a se vedea pp. 665-666.
[21] *Ctesias: On India*, Introduction, Translation and Commentary by Andrew Nichols, Bloomsbury Academic, 2011, p. 14. Toate descrierile din fragmentele lui Ctesias provin din acest volum.
[22] *Ctesias: On India,*p. 14.
[23] Ibid., p. 14.
[24] Ibid., p. 9.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

Ctesias despre geografia Indiei şi obiceiurile locuitorilor din valea Indusului, chiar dacă putem presupune că bizareriile ocupau o parte semnificativă şi în textul originar, etnografia greacă proiectând asupra locurilor îndepărtate imagini fabuloase.[25] *Bibliotheca* lui Fotie I este redescoperită şi publicată la jumătatea secolului XVI, mai exact, în 1557 de către Henricus Stephanus, dar primele ediţii ale fragmentelor lui Ctesias apar în prima jumătate a secoluluiu XIX, mai exact, ediţii publicate de către Albert Lyon în 1823 şi de către Johann Christian Felix Bähr în 1824.[26] În limba engleză, acelaşi J.W. McCrindle traduce *Indika* în 1881, fragmentele fiind incluse într-o antologie de autori greci care au scris, în Antichitate, despre India (Andrew Nichols 2011:12). În 1887, John Gilmore a editat fragmentele care formează *Persika,* primul volum centrat pe un text individual din scrierile lui Ctesias, un trend care va continua şi în secolul următor, cum scrie Andrew Nichols, cu ediţii franceze în 1947 (Renée Henry, *Ctésias, la Perse, L'Inde, les sommaires de Photius*) şi germană – *Persika*, editată, tradusă şi comentată în 1972 de către Friedrich Wilhelm König. [27] În acest punct, trebuie menţionat că medicul grec a redactat tratate care s-au păstrat în fragmente mult mai reduse decât *Indica* şi aflate într-o stare proastă de prezervare; acestea tratează diversele popoare care plăteau tribut regelui persan (Andrew Nichols 2011: 34). La fel, e posibil să fi scris tratate medicale, dar din puţinul păstrat nu se pot face constatări despre conţinut (Andrew Nichols 2011: 35).

Ctesias afirma că India avea o populaţie mai mare decât tot restul lumii la un loc, scria despre elefanţi care distrugeau ziduri şi despre o pasăre care putea vorbi şi chiar învăţa greaca – probabil papagalul. (Andrew Nichols 2011:47). Conform medicului grec, nu trăieşte nici un om dincolo de India. În fragmentul păstrat în *Bibliotheca* patriarhului Fotie, este descrisă şi creatura numită manticora, descrisă de medicul grec ca având mărimea unui leu şi o faţă de om, cu urechi umane, trei rânduri de dinţi, cu ochi albastru deschişi, la trăsăturile animale adăugându-se şi o coadă de scorpion cu un ac la capăt de mărimea unui cot (adică 45 de cm). Cine făcea greşeala să se apropie de manticoră era înţepat cu acul din vârful cozii, iar rana era mortală, dar şi de la distanţă creatura putea să lanseze ace precum ar fi posedat un arc (Andrew Nichols 2011: 49). Doar elefanţii erau imuni acelor manticorei, numele creaturii însemnând ,,devorator de oameni'' deoarece captura şi se hrănea cu oameni şi diferite animale, însă indienii le vânau cu săgeţi trase de pe elefanţi. Nu lipsesc descrierile de locuri fabuloase. Într-un loc numit Naxos, există un izvor de unde curge un vin foarte dulce; în Lycia, în apropiere de Phaselis, pe vârful unei coline din pietre arde un foc zi şi noapte şi nu poate fi stins de apă, ci doar de gunoi. Într-un alt loc, un izvor curgea cu aur lichid; apa dintr-un izvor capătă consistenţa brânzei când este extrasă şi cel care o consumă va spune adevărul, aceasta fiind modalitatea prin care monarhul indian judecă în procese. Când cineva plonjează într-un izvor este aruncat afară, la fel cum sunt respinse orice alte vietăţi, fie că trăiesc sau nu. Cât despre fiinţele monstruoase, descrierile acestora acoperă zone etnografice diverse, precum organizarea socială, sexualitatea, tipurile de locuinţe şi aspect fizic. În privinţa aspectului fizic, printre cele mai detaliate fiinţe din *Indica* lui Ctesias sunt pigmeii, prezentaţi ca fiind de statură foarte mică, între unul şi jumătate şi doi coţi[28] (aproximativ între şaizeci şi nouăzeci de centimetri), cu părul şi bărbile sunt lungi şi le ajung până la genunchi şi sunt folosite ca îmbrăcăminte, iar

[25] J.M. Bigwood, *Ctesias' Indica and Photius*, Phoenix, Vol. 43, No. 4 (Winter, 1989), pp. 302-316, p. 316.
[26] Ibid., p. 12.
[27] Ibid., pp. 12-13.
[28] ''Cubits'', termenul lui Andrew Nichols.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

penisurile sunt la fel de supradimensionate. Nasul le este cârn şi predomină urâţenia. Aspectele sociale sunt prezentate în cazul oamenilor cu cap de câine – Cynocephaloi, sau cinocefalii descrişi de Plinius. Aceştia trăiesc în munţi, se înţeleg prin lătrat dar sunt foarte corecţi, tribul lor având o sută douăzeci de mii de persoane; trăiesc din vânat şi cresc oi, capre şi măgari, consumă lapte de oaie proaspăt cât şi amar şi un fruct dintr-un copac numit ''siptachora''(Andrew Nichols 2011:54). În fragmentele păstrate de patriarhul Fotie I este descrisă viaţa socială a cinocefalilor, care trimit anual regelui indian bărci încărcate cu fructul ''siptachora'' şi cu vopsea purpurie, în schimbul unor alimente precum pâine, dar şi îmbrăcăminte de bumbac. În schimbul fructului primesc săbii pe care le folosesc la vânat, nefiind deloc obişnuiţi cu războiul, motivul fiind că locuiesc în munţi inaccesibili. Societatea lor este descrisă în detaliu, cu bărbaţi şi femei care se îmbracă în haine subţiri de piele, cei mai bogaţi dintre ei poartă pânză de in, dar clasa superioară este restrânsă în rândul cinocefalilor. Această clasă superioară e definită prin numărul de oi deţinute, însă restul locuitorilor deţin lucruri de o valoare apropiată, deci societatea cinocefalilor este caracterizată de un egalitarism semnificativ. Trăiesc până la 170 de ani, unii dintre ei atingând şi vârsta de 200 de ani. Dincolo de cinocefali, trăieşte o rasă de oameni care nu muncesc, nu mănâncă şi nu beau apă, trăind doar cu lapte, iar anatomia lor are particularităţi dintre cele mai bizare: la naştere, nu au anus şi sunt lipsiţi de excreţie, urina lor fiind precum brânza. În India lui Ctesias, manticora nu este singurul animal neobişnuit, bestiarul cuprinzând un vierme din râul Ind lung de şapte coţi (adică trei metri), o pasăre compozită precum grifonul cu ghearele precum ale unui leu, oile şi caprele sunt mai mari decât măgarii, o pasăre numită ''dikaion'' ale cărei ouă sunt letale şi o specie de măgari sălbatici cu un corn în mijlocul capului de mărimea a şaizeci de centimetri, baza cornului este albă, vârful ascuţit şi stacojiu, mijlocul negru şi restul corpului este alb. Ctesias din Cnidos este creatorul mitului unicornului. Tot de Ctesias, Plinius Maior a preluat tropii despre justeţea şi longevitatea celor din zone îndepărtate precum India, ca şi povestea despre oamenii care se nasc cu părul alb care le devine negru după treizeci de ani, femeile care nasc o singură dată şi bărbaţii au urechi de dimensiuni neobişnuit de mari.

Cercetarea recentă reevaluează rolul lui Ctesias în istoriografia din antichitate. Nu doar istoricii moderni au o părere proastă despre despre medicul din Cnidos, considerându-l un autor de mâna a doua şi puţin creditabil în comparaţie cu Herodot, imagine la care au contribuit decisiv naraţiunile sale despre fiinţe cu cap de câine şi pigmei cu trăsături ciudate, dar şi autorii antici nu au pus mare importanţă pe informaţiile oferite de Ctesias despre India. Cel mai acerb critic al medicului grec este satiristul Lucian din Samosata (n. 125 e.n. – d. după 180 d.Hr.), care îl atacă în două din textele sale. În *Cum trebuie scrisă istoria,* îi pune la îndoială obiectivitatea de istoric prin evidenţierea fricii de Artaxerxes II şi speranţa că va fi răsplătit de acesta dacă îl va lăuda.[29] A doua instanţă este ceva mai complexă: în *Istoria adevărată*, o naraţiune în proză considerată a fi printre primele exemple de proză science fiction din literatura occidentală[30], naratorul îl acuză pe Ctesias că a scris despre India fără a cunoaşte realitatea de la faţa locului şi fără a fi auzit de la cineva

[29] Lucian din Samosata*, Scrieri alese*, traducere şi note de Radu Hîncu, introducere de Petru Creţia, Bucureşti, ESPLA, p. 49.

[30] A se vedea antologia *Micromegas and Other Early Science Fiction Tales*, Edited by David Lear, Firestone Books, 2013, în care *Istoria adevărată* figurează într-o selecţie cosmopolită de texte proto-science fiction, grupând proze din culturile greco-latină, persană şi japoneză şi mergând până la microromanul filosofic al lui Voltaire.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

lucrurile despre care scrie.[31] Ctesias este trecut în categoria unor autori care au scris naraţiuni despre senzaţionaliste despre călătorii şi întâlniri cu fiinţe bizare, ale căror comportamente ies din normele considerate a fi civilizate, totul fiind doar minciuni şi ficţiune, iar Lucian din Samosata consideră că părintele acestei literaturi este Homer, nominalizând *Odiseea* ca operă reprezentativă.[32] Apoi, în paginile prozei sale, Lucian parodiază fiinţele monstruoase din *Indica* lui Ctesias şi impinge imaginaţia spre absurd, prezentând oameni cu feţe de câine călare pe ghinde uriaşe cu aripi, femei care au partea inferioară a trupului formată din viţă de vie, bărbaţii care au relaţii sexuale cu ele fiind transformaţi în fiinţe jumătate vegetale, balene imense, în interiorul cărora se află mici civilizaţii cu oameni care au feţe de homari şi aflaţi în luptă cu alţii cu membrele feline. În cartea a doua din protoromanul său satiric, Lucian îşi trimite personajele, adică naratorul care conduce un echipaj pornit pe mare şi rătăcit prin cele mai neverosimile locuri posibile, precum într-un oraş din Lună (temă care îi va inspira lui Cyrano de Bergerac utopia filozofică *Lumea de dincolo sau statele şi imperiile din lună*), într-o ţară periculoasă şi înfiorătoare („a most villainous ghastly country'') în care Ctesias se află printre cei care au spus minciuni în timpul vieţii şi au scris adevăruri şi au parte de cele mai dure chinuri.

Reevaluând informaţiile oferite de Ctesias din Cnidos, J.P. Stronk[33] crede că medicul grec aflat la curtea regelui persan nu avea o imagine atât de rea precum se crede în prezent, deoarece era citat ca autoritate de mulţi autori până în secolul IX e.n., adică până când scrierile lui sunt rezumate de patriarhul Fotie I. Dar cercetătorul olandez nu citează satirele acerbe din *Istoria adevărată* a lui Lucian din Samosata sau, cum se va vedea mai jos, nici criticile lui Aristotel din *Historia Animalium*. Deşi are în vedere doar mărturiile din *Persica*, acesta argumentează că Ctesias nu ar trebui văzut ca un istoric, ci considerat un autor care prelucrează întâmplări istorice în naraţiuni romanţate şi îl compară, pentru un echivalent modern, cu romane istorice cunoscute în secolul XX, precum *Memoriile lui Hadrian* ale prozatoarei Marguerite Yourcenar (J.P. Stronk 2007:44).

3. Diversitatea naturii

În paralel cu cercetarea clasicistă, şi cercetarea filosofică a încercat să demitizeze zoologia bizară din textele anticilor prin apelul la raţiune şi cercetare arheologică. Printre încercările de-a demonstra că fiinţele fantastice preluate de Plinius din sursele greceşti reprezintă, de fapt, oameni obişnuiţi a căror singură deosebire consta în cultura lor diferită se află şi articolul cercetătorului spaniol César Grande (vezi articolul), în care descrierile lui Megasthenes sunt asociate cu practicile milenare de tip asceză din India. Astfel, scriind despre oamenii fără gură (astomii) preluaţi de Plinius de la Megasthenes, César Guarde[34] argumentează că detaliul surprinde, în realitate, ritualul yoghin de evitare a hranei şi tăcere prelungită, pe care Megasthenes l-ar fi observat în Pataliputra,

[31] *Lucian's True History,* Translated by Francis Hickes, Illustrated by William Strang, J.B. Clark and Aubrey Beardsley, with an Introduction by Charles Whibley, A. H. BULLEN, 18 Cecil Court, London, MCMII, p. 5.
[32] Ibid., pp. 5-6.
[33] J.P. Stronk, *Ctesias of Cnidus, a Reappraisal*, Mnemosyne 60 (2007), pp. 25-58.
[34] César Guarde, *The Roots of the Astomi and the Monocoli in Ctesias and Megasthenes*, *Rheinisches Museum für Philologie,* Neue Folge, 155. Bd., H. 2(2012), pp. 215-218.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

când se afla în audienţă la regele Chandragupta (Sandracottus) şi, probabil, conversa cu cei din jurul acestuia (p.216). Monocolii cu un singur picior despre care scria Plinius sunt identificaţi cu o postură ascetă în care yoghinul stă într-un picior. Stephen T. Asma presupune că ființe precum cinocefali și satiri pot însemna specii de primate observate de călătorii greci și latini în teritorii de la sud de Egipt (limita fiind Etiopia din prezent), iar grifonul, un fel de hibrid între un leu și un vultur, poate proveni de la rămășitele fosile ale unor specii dispărute și, deși cei din Antichitate nu puteau concepe erele geologice, asociau anumite fosile cu personaje mitologice. Ca exemplu, citează informația lui Pliniu, din cartea a noua din *Naturalis Historia*, despre scheletul unui monstru acvatic adus de mare pe ,,țărmul gaditan'', adică orașul Cadiz din Spania actuală, iar scheletul a fost expus la Roma de edilul Marcus Scaurus; Pliniu scrie că despre acest schelet se credea că este tot ce a mai rămas din monstrul căreia Andromeda trebuia să îi fie victimă sacrificială, în cadrul episodului cu eroul Perseu[35].

Dar asemenea interpretări, deşi tentante pentru gândirea contemporană, trec cu vederea convenţionalul textelor latine şi nici nu sunt ceva nou. Încă din secolul IV î.e.n., Aristotel, în *Historia Animalium*, nu este sigur dacă să-l creadă pe Ctesias în legătură cu marticora şi afirmă că medicul grec nu este în totalitate credibil când scria că nu există porci, sălbatici sau domestici în India.[36] Manticora este deconstruită de către geograful de secol II e.n. Pausanias (110 e.n.- 180 e.n.), care, în cartea a IX-a din ''Călătorie în Grecia'', scria că animalul cu coadă de scorpion şi chip uman, plasat de Ctesias în India, este tigrul, chiar dacă doar credea asta. Trăsăturile fantastice ale manticorei au fost transmise, credea Pausanias, din cauza fricii faţă de animal, confuziile în privinţa culorii datorându-se agilităţii felinei. Animalele diferă în funcţie de climă, crede Pausanias: ,,Animalul pomenit în cartea lui Ctesias, referitoare la indieni şi care este numit de către aceştia *martihora* iar de greci *androphagon*, cred că este tigrul.''[37] Însă, în acelaşi pasaj, Pausanias recomandă agnosticism în privinţa mărturiilor despre animale neobişnuite[38], el însuşi crezând în existenţa şerpilor înaripaţi, deşi nu i-a văzut, opinia s-a formându-se sub influenţa mărturiilor unor terţi.

Un important aspect care trebuie luat în considerare este că informațiile din enciclopedia pliniană nu sunt propulsate doar de simpla curiozitate sau de o cercetare obiectivă, complet inocentă de contexte externe, socio-politice. Așa cum argumentează Trevor Smith, *Naturalis Historia* funcționează ca o hartă a lumii cunoscute în care în centru se află Roma imperială și la granițe sunt plasate tărâmurile bizare cu locuitori la fel de bizari, geografiile necunoscute fiind clasificate în cadrul enciclopediei care servește asimilării informației pentru publicul roman din secol I e.n. Asimilarea popoarelor și teritoriilor noi se poate face doar sub extinderea militară a imperiului și prin schimburi comerciale și enciclopedia funcționează ca un document imperial. [39] Toate datele obținute de Plinius maior prin lecturi asidue sunt ordonate și devin parte a ideologiei culturale a imperiului roman. Expansiunea militară impulsionează dezvoltarea literaturii latine începând cu

[35] Stephen T. Asma, *On Monsters. An Unnatural History of Our Worst Fears*, Oxford University Press, 2009, p. 30.
[36] *Ctesias: On India,* pp. 60 şi 68.
[37] Pausanias, *Călătorie în Grecia*, vol. II, traducere, note, indice dr. docent Maria Marinescu-Himu, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1982, p. 219.
[38] Pausanias, *Călătorie în Grecia*, vol. II: ,,[…] omul nu trebuie să manifeste nici încredere prea mare şi nici neîncredere atunci cînd este vorba de animalele cele mai rare.'' pp. 219-220.
[39] Trevor Murphy, *Pliny The Elder's Natural History. The Empire in the Encyclopedia:* ,,[…] document and artefact of empire.'' (p. 24).

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

secolele III și II î.e.n., când primii scriitori romani sunt susținuți de comandanți militari din familia Scipionilor: ,,Începuturile imperiului și începuturile literaturii au fost precum cele două fețe ale uneia și aceleiași monede.''[40] Trebuie menționat că romanii nu erau singura populație războinică din antichitate și nu doar conflictele armate erau endemice, violența fiind prezentă și în comunități care își rezolvau neînțelegere prin forță și jaful era un mod de viață – în Roma nu exista o forță polițienească și conflictele sociale provocate de inegalități, exacerbate de competiția politică și manevrele pentru obținerea de voturi degenerau în violențe greu de ținut sub control, așa cum au fost războaiele sociale din secolul II î.e.n., când aliații italici au luptat pentru obținerea cetățeniei romane. Pericolul permanent de instabilitate a dus, în cele din urmă, la război civil și sfârșitul republicii. Într-un context de conflict generalizat și popoare diverse ca limbă, cultură și organizare politică, diversitate prezentă și în peninsula italică, în limba latină expresia ,,domi militiaeque'' desemna sintagma ,,acasă și în străinătate și cuvântul pentru ,,în străinătate'' (''militia'') nu putea fi deosebit de cel care desemna campania militară.[41] Cum observă Mary Beard, părăsirea granițelor romane însemna un potențial război, cel puțin mentalul roman vedea în orice străin un potențial inamic – cuvântul ,,hostis'' avea atât sensul de străin, cât și de dușman.(Mary Beard 2017:130). Cu toate acestea, granița dintre ,,noi și ei'' nu a fost rigidă precum în cultura greacă și extinderea imperiului a însemnat integrarea unor culturi și credințe dintre cele mai diferite de concepțiile romane: Mary Beard prezintă o narațiune a lui Titus Livius despre aducerea în Roma, în anul 204 î.e.n. a unei zeități din Asia Mică, zeitate feminină, dar sub forma unui meteorit escortat de preoți cu un aspect cu totul neobișnuit pentru cultul din panteonul roman – preoți cu părul lung, castrați și practicând autoflagelarea. Ritualurile și reprezentarea zeității erau neobișnuite pentru cultele practicate la Roma, dar au fost integrate în panteonul roman, destul de adaptabil la integrarea unor culte și zeități din cele mai îndepărtate locuri, ceea ce înseamnă că extinderea imperiului însemnarea estomparea continuă a granițelor dintre roman și străin. De asemenea, în secolul III î.e.n. are loc reacția conservatoare, împotriva artei și modelelor culturale grecești, a lui Cato cel Bătrân (234-149 î.e.n.).

În cultura occidentală, enciclopedia pliniană a influențat viziunea nedievală asupră studiului naturii, autori precum Isidor din Sevilla (560-636 e.n.), care va folosi informațiile lui Plinius în redactarea *Etimologiilor* sale. În Evul Mediu se extinde o metodologie de cercetare bazată pe lecturi extinse, pentru ca Francis Bacon să (1561-1626) să mute cercetare pe experiment și lectura critică a textelor antichității greco-romane.[42] În interpretarea conservatoare a lui Cătălin Avramescu, influențele clasice sunt aduse de Columb și în Lumea Nouă, când acesta raportează prezența unor canibali cu cap de câine, ființele pliniene sunt convertite în canibali și, odată cu evoluția Iluminismului, imaginile ființelor monstruoase își pierd alteritatea radicală din Antichitate Evul Mediu (autorul român nu spune nimic despre funcția acestor ființe de-a revela diversitatea naturii și încercarea culturii centrale, Roma antică, de-a se defini prin raportare la posibilitățile naturii), alteritate dată, în optica lui Cătălin Avramescu, de rolul religiei creștine. O dată cu apariția și dezvoltarea criminalisticii și a fizionomiei aflate în slujba sa (pseudoștiința numită

[40] Mary Beard, *SPQR: O istorie a Romei antice,* traducere din engleză de Mihai Gafița, București, editura Trei, 2017, p. 152.
[41] Idem, p. 144.
[42] Aude Doody, *Pliny's Encyclopedia. The Reception of the Natural History,* Cambridge University Press, 2010, p. 32

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

fiziognomonie), monștrii simbolizează doar devieri comportamentale, precum violatorul și criminalul în serie. (Cătălin Avramescu 2016:108).

Concluzie

Enciclopedia lui Plinius Maior cartografiază lumea și adaptează informațiile pentru mentalul latin, astfel încât nu există o înțelegere literală a unor comunități din zone îndepărtate pentru civilizațiile greco-latine, dar detaliile sunt mediate de ideologiile romane din secolul I, care trebuie să răspundă la nevoia de-a defini identitatea latină în momentul în care granițele extinse ale imperiului produceau confuzii identitare și reacții conservatoare împotriva biculturalismului greo-latin care se dezvolta.

Bibliografie

Publicații

Bigwood, J.M., *Ctesias' Indica and Photius*, Phoenix, Vol. 43, No. 4 (Winter, 1989), pp. 302-316.

Bosworth, A.B., *The Historical Setting of Megasthenes' Indica,Classical Philology*, Vol. 91, No. 2 (Apr., 1996).

Brown Truesdell S., *The Merits and Weaknesses of Megasthenes*, Phoenix, Vol.11 No. 1 (Spring, 1957, pp. 12-24.

Brown, Truesdell S., *The Reliability of Megasthenes*, *The American Journal of Philology*, No.1 (1955), pp. 18-33.

Brown, Truesdell S., *Suggestions for a Vita of Ctesias of Cnidus*, Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Bd. 27, H.1 (1st Qtr., 1978).

Guarde, César *The Roots of the Astomi and the Monocoli in Ctesias and Megasthenes*, *Rheinisches Museum für Philologie,* Neue Folge, 155. Bd., H. 2 (2012), pp. 215-218.

Majumdar, R.C. *The Indika of Megasthenes*, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 78, No.4 (Oct.-Dec., 1958).

Wittkower, Rudolf, *Marvels of the East. A Study in the History of Monsters*, Journal of the Warburg and Courtland Studies, vol. 5 (1942).

Stronk, J.P. *Ctesias of Cnidus, a Reappraisal*, Mnemosyne 60 (2007), pp. 25-58.

Volume

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)

Asma, Stephen T, *On Monsters. An Unnatural History of Our Worst Fears*, Oxford University Press, 2009.

Avramescu, Cătălin, *Filozoful crud. O istorie a canibalismului*, București, Editura Trei, 2016.

Beard, Mary, *SPQR: O istorie a Romei antice*, traducere din engleză de Mihai Gafița, București, editura Trei, 2017.

Braga, Corin *De la arhetip la anarhetip*, București, Polirom, 2006.

Ctesias: On India, Introduction, Translation and Commentary by Andrew Nichols, Bloomsbury Academic, 2011.

Doody, Aude, *Pliny's Encyclopedia. The Reception of the Natural History*, Cambridge University Press, 2010

Federici, Silvia, *Caliban şi vrăjitoarea. Femeile, corpul şi acumularea primitivă*, Bucureşti, Hecate, 2016.

Friedman, John Block, *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought*, Syracuse University Press, 2000.

McCrindle, J.W. *Ancient India As Described By Megasthenes And Arrian*. *London: Trübner& Co, 1877.*

Roller, Duane W. *The Encyclopedia of Ancient History*, First Edition. Edited by Roger S. Baignall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine and Sabine R. Huebner, Blackwell Publishing Ltd., 2013.

Lucian din Samosata, *Scrieri alese*, traducere şi note de Radu Hîncu, introducere de Petru Creţia, Bucureşti, ESPLA, 1959.

Lucian's True History, Translated by Francis Hickes, Illustrated by William Strang, J.B. Clark and Aubrey Beardsley, with an Introduction by Charles Whibley, A. H. BULLEN, 18 Cecil Court, London, MCMII.

Murphy, Trevor, *Pliny The Elder's Natural History. The Empire in the Encyclopedia,* Oxford New York, Oxford University Press, 2004.

Plinius, *Naturalis Historia*, Volumul al II-lea. Antropologia. Zoologia, ediţieîngrijită, prefaţă şi note de Ioana Costa, indice de Tudor Dinu, Bucureşti, Polirom, 2001.

Pausanias, *Călătorie în Grecia*, vol. II, traducere, note, indice dr. docent Maria Marinescu-Himu, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1982.

Strabon, *Geografia*, 3 vol., studiu introductiv, traducere, notițe introductive, note și indice Felicia Vanț-Ștef, Editura Științifică, 1983.

BDD-A29660 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:25 UTC)